

КОЗАЧЕНКО
Олександр Васильович

ДЕФІНІЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Однією з найбільш важливих проблем, з якими стикнулася Україна в процесі розбудови соціальної та правової держави, є зрозумілість закону. Узагальнюючи різні підходи можна зробити висновок, що зрозумілість нормативно-правового акту виступає важливою передумовою для реалізації принципу верховенства права. Такий висновок є слушним і стосовно кримінального права. Слід погодитися з тими дослідниками, які виділяючи різні аспекти зрозумілості кримінального закону, особливу увагу приділяють його смислового навантаженню, оскільки зрозумілість кримінального закону це певна властивість тексту цього виду нормативно-правового акту, яка полягає у дотриманні законодавцем сукупності мовних засобів, направлених на досягнення *легкого сприймання та розуміння словесно виражених нормативних приписів* (виділено Козаченком О. В.) усіма суб'єктами кримінально-правових відносин [1, с. 260–261]. Таке сприйняття та розуміння не може розглядатися легким та належним, якщо в законі використовуються терміни з невизначеним змістом.

В кримінальному законі, в силу відсутності схильності його положень до норм-дефініцій, використовується значна кількість категорій, зміст яких залишається не до кінця визначеним навіть за умови значної уваги з боку кримінально-правової доктрини. Однією з таких категорій, яка має наскрізне значення для всіх інституцій кримінального права, є кримінальна відповідальність.

Слід наголосити, що дискусії щодо змісту поняття кримінальної відповідальності в науці кримінального права точаться тривалий час, у результаті чого склалася значна кількість концепцій, які пропонують власні трактування змістовних ознак кримінальної відповідальності, розглядаючи останню під різними кутами зору. Зокрема, кримінальна відповідальність визначається як: покарання, реалізація правової санкції, реакція суспільства на правопорушення, обов'язок відзвітувати перед державою, обов'язок перетерпіти певні позбавлення, особливий вид правовідносин, осуд, примусовий кримінально-правовий захід та багато інших дефініцій. Проаналізувавши різні підходи до розуміння кримінальної відповідальності, можна зробити висновок, що більшість із зазначених концепцій мають право на існування з тих позицій, що кожна з них виділяє одну з ознак кримінальної відповідальності в якості суттєвої, домінуючої властивості такої відповідальності. Логічним уявляється висновок, що більшість наведених концепцій не мають антагоністичного

характеру і можуть бути об'єднані в одній дефініції інтегративного розуміння кримінальної відповідальності, однак з акцентуванням на визначальній властивості, яка полягає в тому, що кримінальна відповідальність, у будь-якій формі свого існування, це захід правового впливу, який передбачений кримінальним законом.

В цілому до ознак кримінальної відповідальності слід віднести наступні її характеристики.

По-перше, кримінальна відповідальність являє собою систему (взаємопов'язану сукупність) кримінально-правових заходів. Натомість кожний кримінально-правовий захід являє собою систему прийомів і способів здійснення примусового та реабілітаційно-заохочувального впливу держави на кримінальні практики (кримінальні правопорушення, об'єктивно протиправні діяння, зловживання правом та інші), правомірну поведінку, які застосовуються на підставі закону, детермінованого культурним середовищем, що склалося в конкретно-історичних умовах розвитку суспільства [2, 12]. Відповідно, кримінально-правовий захід уособлює збалансування закладеного в ньому примусового та заохочувального потенціалу, шляхом поєднання прийомів і способів здійснення кримінально-правового впливу. Домінування того або іншого способу правового впливу (примус або заохочення) створює підстави для виділення в межах кримінальної відповідальності примусових (покарання, судимість) або заохочувальних (звільнення від покарання, звільнення від відбування покарання) кримінально-правових заходів.

Висловлений підхід до розуміння кримінальної відповідальності як системи кримінально-правових заходів має низку позитивних моментів, серед яких найбільш вагомими слід визнати наступні. 1. Розуміння кримінальної відповідальності як системи кримінально-правових заходів дає можливість розглядати останню як таку, що має чітко визначені темпоральні (часові) та змістовні межі, що є властивим для будь-якого кримінально-правового заходу. 2. Системне розуміння кримінально-правових заходів, серед яких особливе місце надається кримінальній відповідальності, дає можливість визначити не тільки межі, але й інтенсивність правового впливу без надлишковості, яка має місце при застосування багатofункціональних комплексних кримінально-правових заходів. 3. Комплексне розуміння структури кримінальної відповідальності створює засади для оптимізації такої системи шляхом нормативного закріплення нових заходів і відмови від тих, застосування яких суперечить новітнім принципам кримінального права або є малоефективними. 4. Запропонований підхід дає можливість для виділення заходів, що відзначаються не тільки очевидно домінуючим примусовим способом регулювання порушених вчиненням кримінального правопорушення соціальних відносин, але й заохочувальним впливом, який створює

стан соціальної справедливості в процесі правої оцінки постзлочинної поведінки особи [3, 121]. 5. Використаний підхід дає можливість для виділення стадій та етапів реалізації кримінальної відповідальності, що значним чином конкретизує інструментальне призначення кримінальної відповідальності.

По-друге, кримінальна відповідальність реалізується виключно в межах публічних правовідносин, обов'язковим суб'єктом яких виступає держава в особі уповноважених органів та посадових осіб. Відповідна ознака кримінальної відповідальності не заперечується і у випадку, коли кримінальна відповідальність визначається на засадах угоди про визнання винуватості або угоди про примирення (Глава 35 КПК України), оскільки укладена угода підлягає затвердження з боку суду і тільки після цього забезпечується трансформування її (угоди) змісту у вирок. Публічні правовідносини у зв'язку з реалізацією кримінальної відповідальності виникають і у випадку здійснення провадження у формі приватного обвинувачення, оскільки приватний характер стосується тільки початку провадження (подання заяви про вчинений злочин) та можливості закінчення у зв'язку з відмовою потерпілим від обвинувачення.

По-третє, суттєвою ознакою кримінальної відповідальності є позбавлення, яке реалізується через обов'язок особи, що вчинила кримінальне правопорушення, перетерпіти передбачені кримінальним законом обмеження прав і свобод. Характер та обсяг обмежень визначається кримінальним законом. При цьому виникнення та існування кримінальної відповідальності пов'язується з реалізацією охоронних кримінально-правових норм, диспозицією яких визначають склади злочинів, а в санкціях встановлюється характер та розмір обмежень, які можуть бути покладені на особу, що своєю поведінкою допустила вчинення конкретного кримінального правопорушення.

По-четверте, кримінальна відповідальність обумовлюється виключно вчиненням особою кримінального правопорушення. Відповідно, зазначений вид юридичної відповідальності не може застосовуватися до осіб, які вчинили правомірні дії (крім випадків позитивної постзлочинної поведінки особи, яка розглядається в якості підстави для застосування заохочувальних заходів кримінальної відповідальності) або дії, які хоча і визнаються протиправними (адміністративне, дисциплінарне, процесуальне правопорушення, цивільно-правовий делікт), однак не віднесені законом до кримінальних правопорушень. Не застосовується кримінальна відповідальність до особи і у випадку, коли у вчиненому діянні мають місце формальні ознаки кримінального правопорушення, але у зв'язку з прямою вказівкою закону (обставини, що виключають злочинність (Розділ VIII Загальної частини КК України), малозначність (ч. 2 ст. 11 КК України) діяння) кримінальна відповідальність виключається.

По-п'яте, особливою ознакою кримінальної відповідальності слід визнати спеціальний порядок притягнення до кримінальної відповідальності та її подальшої реалізації, який визначається положеннями Кримінального процесуального та Кримінально-виконавчого кодексів України.

З врахуванням висловленого доцільно зробити висновок, що сучасне розуміння кримінальної відповідальності дає можливість розглядати останню в якості сукупності кримінально-правових заходів примусового та заохочувального впливу, які застосовуються на підставі закону державою з метою забезпечення виконання особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, обов'язку перетерпіти передбачені законом обмеження прав і свобод.

Література:

1. Мусиченко О. Щодо поняття зрозумілості кримінального закону / О. М. Мусиченко // Юридичний вісник. – 2014. – №5. – С. 257–262.
2. Козаченко О. В. Поняття та структура кримінально-правових заходів / Кримінально-правові заходи в Україні: підручник / за ред. професора О. В. Козаченка. – Миколаїв: Іліон, 2015. – 216 с.
3. Козаченко О. В., Мусиченко О. М. Культуро-антропологічний вимір справедливості кримінально-правового впливу: світові здобутки та національні надбання / Гуманітарний дискурс: політика, управління, влада: колективна монографія / за заг. ред. О. А. Івакіна, І. В. Шамши, Д. В. Яковлева. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 120–135.

КРИНИЦЬКИЙ
Ігор Євгенович

ДО ПИТАННЯ ПРО МІСЦЕ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ В ІЄРАРХІЇ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ (ЗА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ)

Запобіжні заходи неминуче в тій чи іншій мірі обмежують права та свободи особи в кримінальному провадженні. Особливого значення в досягненні належного рівня функціонування окресленого процесуального примусового інструментарію набувають встановлені законодавцем параметри їх системи (як кількісні, так й якісні). Чіткість, гранична конкретизація правового механізму застосування запобіжних заходів багато в чому залежить від об'єктивного визначення місця, що займають конкретні запобіжні заходи у відповідній ієрархії. Зрештою цей чинник є чи не вирішальним у забезпеченні законності рішень, прийнятих з цього важливого питання.

Водночас варто зауважити, що вітчизняний законотворець припускається невизначеності при регламентації наведеного різновиду заходів